

CONTRIBUȚII LA TOPOGRAFIA HISTRIEI ROMANE TÂRZII (I)

FLORENTIN MUNTEANU*

Rezumat. Lucrarea de față tratează problematica edificiilor din cartierul „Cetate” din zona de S a orașului și a celor din sectorul T (Zona Sacră) ale Histriei, cartiere care aparțin perioadei romane târzii. Prin aceasta ne-am propus să readucem în discuție interpretările formulate cu privire la structurile descoperite în cele două sectoare ale cetății. În acest sens am încercat să propunem noi ipoteze sau să confirmăm unele deja cunoscute, dar care au stârnit discuții, cu privire la cronologia edificiilor avute în vedere, dar și la încadrarea lor în sistemul urbanistic al Histriei secolului al VI-lea p. Chr.

Cuvinte cheie: Histria, perioada romană târzie, cartierul „Cetate”, „casa cu coloane”, cronologie, topografie.

Sub acest titlu ne-am propus realizarea unei serii de studii privind Histria romană târzie, având în vedere, mai exact, ultima perioadă de înflorire a cetății din secolul al VI-lea p. Chr., precum și declinul definitiv al ei. În acest sens, ne vom opri în primul rând asupra cartierelor descoperite până în momentul de față în interiorul zidurilor cetății, exceptând cartierul „Domus” a cărui publicare încă o așteptăm. De asemenea, nu vom lua în discuție nici edificiile bazilicale creștine sau civile care au funcționat în această perioadă. Studiul nostru va avea în vedere cartierul „Cetate”, cartierul din sectorul T (Zona Sacră), cartierul economic, edificiile de la nord de Piața Mare, precum și pe cele de la est de cartierul „Domus”. Această cercetare se dorește a fi o primă încercare de a ordona informațiile cuprinse în rapoartele de săpătură, totodată aruncând și o privire critică asupra interpretărilor pe care le-au formulat autorii cercetării la vremea respectivă.

1. Considerații privind cartierul roman târziu din sectorul T (Zona Sacră)

Situat în perimetrul zonei sacre grecești, cartierul de care ne vom ocupa în continuare prezintă atât particularități, cât și dificultăți care îl individualizează printre celelalte cartiere ale Histriei romane târzii. În primul rând, trebuie specificat faptul că structurile de locuit au fost demontate în cursul cercetărilor zonei sacre grecești, motiv pentru care va trebui să ne raportăm doar situația prezentată la

---

* Universitatea București, Facultatea de istorie, florentin_m@yahoo.com

momentul săpăturii. Din același motiv, vom face și o descriere mai amănunțită a edificiilor lui, reluând-o de fapt pe cea a lui D.M. Pippidi.

Edificiul numit convențional „casa constantiniană” suprapune cea mai mare parte din suprafața templului A, pe care îl depășește cu aproximativ 4 m spre nord și spre vest cu 10,30 m la extremitatea sudică și 7,80 m la cea nordică¹. Dimensiunile exacte nu pot fi precizate din cauza deteriorării clădirii pe latura de est, mai ales a colțului de sud-est, deteriorări constatate la momentul săpăturii, campaniile din 1951 și 1952, moment la care ne vom raporta în considerațiile următoare. Mai multe precizări în acest sens nu putem face deoarece acest edificiu nu mai există, fiind demontat, așa cum am precizat, în cursul cercetării zonei sacre grecești. Ceea ce putem afirma cu siguranță este că acest edificiu era unul de proporții însemnate, cu o suprafață ce depășea 380 de m². Este o clădire de formă trapezoidală cu lungimea bazei mari de aproximativ 20 m, cu patru încăperi inegale ca suprafață, rezultate prin construirea a două ziduri mediane pe direcțiile nord-sud și est-vest. Acestea au lungimile de 19,70 m, respectiv 19,40 m. Trei dintre aceste camere sunt delimitate perfect de zidurile ce s-au păstrat intact în elevație medie de aproximativ 1 m. În ceea ce privește cea de-a patra încăpere, nu îi putem preciza dimensiunile deoarece îi lipsesc zidurile de est, distruse integral, și de sud, din care se mai păstrează o parte redusă ca dimensiuni. Interesant este faptul că în această încăpere au fost descoperite trei coloane pe latura de vest și o a patra pe latura de nord ce face unghi drept cu primele trei, ceea ce ne indică fără dubii existența unui peristil. În rest, orice ipoteze privind această cameră a edificiului rămân deschise. În acest sens, prima situație remarcată este aceea că peristilul nu se adaptează dimensiunilor camerei. Astfel, distanța dintre coloana dinspre sud și zidul corespunzător este de 0,75 m, în timp ce coloana dinspre nord se află la o distanță de 1,85 m de zid. Având în vedere toate acestea, este greu de crezut că încăperea a fost proiectată în acest mod. De altfel, zidul la care ne referim pare construit ulterior întrucât contrastează flagrant cu celelalte, el fiind realizat din piatră legată cu pământ, în timp ce toate celelalte sunt construite din piatră legată cu mortar și au o regularitate remarcabilă. În plus, și acesta este argumentul decisiv, zidul de sud se află cu 0,45–0,50 m mai sus față de toate celelalte². În consecință, putem afirma că peristilul aparține unei prime faze a edificiului, fază în care se întindea ceva mai mult către sud. Tot acestei faze îi aparțin și coloanele descoperite în celelalte camere, precum și podeaua pavată cu lespezi mari de calcar. Ajungând în acest punct al considerațiilor noastre, trebuie menționat un fapt de o importanță deosebită în ceea ce privește datarea acestui edificiu: în pământul de sub lespezile pavajului au fost găsite câteva monede din vremea împăraților Diocletian și Constantin, fapt care, deși nu reprezintă decât un *terminus post quem*, ne îndreptățește să afirmăm

---

¹ Pippidi 1954, 270.

² Pippidi 1954, 270.

că edificiul în discuție a fost construit cel mai devreme în prima jumătate a secolului IV p. Chr.³, așadar în faza II B din cronologia generală a Histriei⁴.

Camera de nord-est prezintă pe latura de nord două contraforturi interioare, situate la 2,65 m de colțul de nord-est și la 3,05 m de colțul de nord-vest. Această încăpere a fost împărțită într-o fază ulterioară a edificiului în două camere printr-un zid de piatră legată cu pământ, probabil în cursul secolului al VI-lea p. Chr.

Cele două încăperi ale aripii vestice a edificiului sunt de formă trapezoidală, cu suprafețe comparabile, totuși cu un plus pentru cea de sud-vest; aceasta are dimensiunile de 9,50 m și 9,40 m pe laturile lungi, respectiv 8 m și 7,70 pe cele scurte. Încăperea de nord-vest, ceva mai mică, are dimensiunile de 8 m pe cea mai lungă dintre laturile ei, 7 m pe cea scurtă și 7,50 m pe celelalte două⁵. Cele două camere comunică între ele printr-o ușă cu deschiderea de 1,60 m, dar și cu exteriorul: camera de sud-vest are accesul pe latura de sud, iar cea de nord-vest pe latura de nord. Camera de sud-vest comunică și cu cea de sud-est. Zidul de sud al acestei încăperi este construit din piatră legată cu pământ și aparține, fără îndoială, unei faze mai târzii a edificiului.

Așa cum am mai afirmat, zidăria întregului edificiu este foarte îngrijită, făcută din piatră legată cu mortar de var, în care blocurile de piatră, de mărimi inegale, prezentau o dispoziție regulată. Grosimea zidurilor este uniformă la nivelul întregului edificiu, de 0,75 m. Totuși, zidul de vest al camerei de sud-vest era construit în tehnica *opus mixtum*, acesta fiind singurul care face excepție în întregul ansamblu, bineînțeles pentru prima fază a clădirii, acesta fiind și unul dintre motivele pentru care suntem tentați să plasăm momentul construcției edificiului nostru în secolul IV p. Chr., așadar în faza II B. Existența zidurilor de piatră legată cu pământ, în mod cert ulterioare construcției clădirii, ne îndeamnă să formulăm câteva ipoteze, având în vedere că aceasta era o tehnică de construcție frecvent utilizată în secolul VI p. Chr. În consecință, acestea ar putea aparține unor refaceri ale edificiului în acest secol, ceea ce înseamnă că am putea vorbi de o existență bicentenară a acestui ansamblu.

Ce am putea afirma cu certitudine este că încăperea de sud-vest, probabil la fel ca și cea de nord-vest, a cunoscut cel puțin două momente de existență, precum și două destinații diferite. Într-o primă fază, aceea a construcției, este posibil să fi fost o cameră de locuit, pavată cu lespezi de piatră, și având coloane. Au fost găsite două baze de coloane, precum și părți din fusurile corespunzătoare. D. M. Pippidi ne spune că pragul ușii dintre camera de sud-vest și cea de sud-est este la nivelul podelei pavate cu dale și la fel trebuie să fi fost și cel al ușii din peretele de sud, ale cărui urme se mai vedeau la momentul săpăturii⁶. Acest prag, precum și ușa din peretele de sud, a cărui zidărie era din piatră legată cu pământ, aparțin unui alt moment de funcționare a edificiului, al doilea am putea spune, fiind contemporan

³ Pippidi 1954, 272.

⁴ Suceveanu 1982, 75–92.

⁵ Pippidi 1954, 272.

⁶ Pippidi 1954, 276.

cel mult cu zidul de sud. O contemporaneitate din punctul de vedere al momentului construcției, sugerată de D. M. Pippidi, și ușa dinspre camera de sud-est fiind exclusă. Ulterior, pragul ușii de pe latura de sud a fost înălțat, corespunzând unui al treilea moment al existenței edificiului, în care camera de sud-vest își schimbă destinația în aceea de posibil depozit: așezate pe un strat de pământ gros de aproximativ 0,50 m, au fost găsite fundurile a două *dolia*. Ceramica, precum și monedele descoperite aici, imediat sub stratul vegetal, ne indică în mod clar că transformarea acestui spațiu într-unul utilitar s-a petrecut în cursul secolului al VI-lea p. Chr.⁷

Interesantă este reconstituirea acestui monument pe care o propune M. Sâmpetru (fig. 1). Deși, așa cum am mai precizat, zidurile de est și, parțial, de sud lipsesc, a

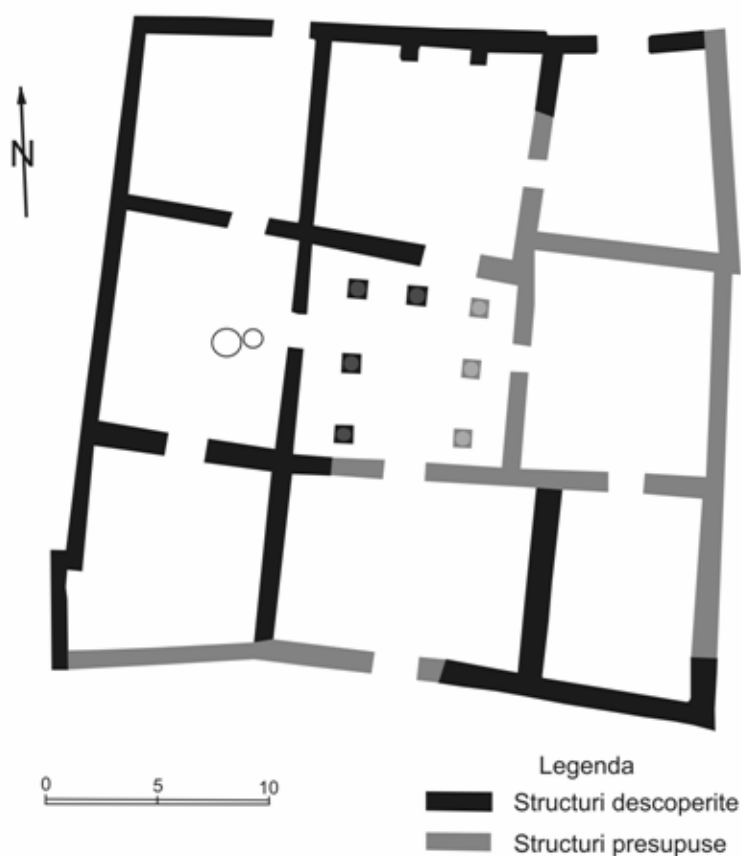

Fig. 1. „Casa constantiniană” (reconstituire după M. Sâmpetru).

⁷ Pippidi 1954, 277.

putut fi realizat un plan al construcției inițiale. Este imposibil de reconstituit planul edificiului în forma în care se găsea prima sa fază de existență. Având în vedere modul în care se articulează camerele de la vest și nord, elementele de arhitectură ce au fost descoperite *in situ* și aplicând regulile simetriei, am putea gândi pe laturile de est și de sud ale edificiului, în oglindă, structuri identice cu cele descoperite în cursul săpăturilor. Drept urmare, camera în care au fost descoperite cele patru baze de coloane, trei pe latura de vest, care făceau unghi drept cu o alta pe latura de nord, nu mai poate fi considerată a fi o cameră propriu-zisă. Mai degrabă, este vorba de o curte interioară cu peristil, în jurul căreia se articulau cele opt încăperi ale edificiului: câte trei pe laturile de vest și de est și câte una la nord și la sud de curte⁸. Astfel, edificiul ar fi similar cu edificiile D2 și D3 ale cartierului din zona de sud-est a cetății, respectiv ar corespunde planimetric unei locuințe de tip *domus*, cu *atrium* și peristil. În condițiile în care nu a fost descoperită nicio bază de coloană pe latura de sud a *atrium*-ului, camera de la sud de acesta ar fi putut fi un vestibul, ceea ce ar presupune o intrare și implicit o stradă la sud de edificiu. Drept urmare, având în vedere și strada care o mărginește la vest, „casa constantiniană” ar fi putut ocupa suprafața unei întregi *insula*, la fel ca în cazul edificiilor D1, D2, D3 și D4 ale cartierului rezidențial al orașului târziu. Despre funcționalitatea celorlalte camere ale edificiului nostru nu putem preciza nimic, dat fiind faptul că ne lipsește inventarul lor. Ceea ce putem afirma cu siguranță, având în vedere mărturiile autorilor săpăturii, este faptul că în cursul secolului VI p. Chr. destinația unora dintre camere s-a schimbat, ele fiind transformate în depozite.

O altă reconstituire a acestui edificiu este propusă de Petre Alexandrescu și Iuliana Barnea⁹, reconstituire făcută pe baza planurilor realizate la momentul săpăturii (fig. 2). Aceasta nu diferă substanțial de cea propusă de M. Sâmpetru. Diferențele apar mai ales pe laturile de sud și de est ale edificiului. Camera de nord-est a edificiului nu comportă diferențe majore. Ea apare ca fiind de dimensiuni mai mari, zidul de sud al ei fiind figurat în prelungirea zidului sudic al camerei de la nord de *atrium*. Situația se complică însă în ceea ce privește camerele de la sud de aceasta, cea de la sud de *atrium* și *atrium*-ul propriu-zis, din punct de vedere planimetric, acestea necorespunzând reconstituirii propuse de M. Sâmpetru. Practic încăperile de la est și de la sud de *atrium*, precum și cea din colțul de sud-est al edificiului nu există. Pe plan a fost presupusă existența mai multor încăperi, care însă nu aparțin numai „casei constantiniene”, ci și altor construcții. Spațiul camerei de la est de *atrium* este de fapt ocupat de două camere de dimensiuni mai mici, orientate pe direcția est-vest. Zidul de sud al acestor camere se prelungeste și în *atrium*, compartimentându-l, în colțul lui de sud-est fiind construită o cameră de mici dimensiuni. Vestibulul practic nu există, el fiind redus la un culoar care face legătura cu *atrium*-ul. Din acest culoar se face accesul către un alt corp de clădire,

⁸ Sâmpetru 1994, 55–56, fig. 5.

⁹ Alexandrescu 2005, 60, pl. 4.2 (desen realizat de Iuliana Barnea).

ce nu are legătură cu „edificiu cu coloane”, fiind total separat de acesta, neexistând căi de comunicare directă cu niciuna dintre camerele lui. Nu excludem totuși o legătură din punct de vedere funcțional între cele două, având în vedere că pe latura de nord au ziduri comune, iar în secolul al VI-lea p. Chr. edificiul de tip *domus* pare să-și fi schimbat destinația, dacă nu în întregime, măcar parțial, unele camere fiind transformate în depozite.

Fig. 2. Cartierul roman târziu din spațiul Zonei Sacre (după Iuliana Barnea).

Referitor la planul propus de M. Sâmpetru, considerăm că nu există argumente suficiente pentru a exclude această variantă de reconstituire, ea putând fi valabilă pentru prima perioadă de funcționare a „edificiului cu coloane”. În acest sens, menționăm că pe latura sa de est au fost descoperite resturi de ziduri din piatră legată cu mortar¹⁰, care ar fi putut aparține edificiului, ele articulându-se armonios și oarecum simetric față de cele ale camerelor de pe latura vestică.

La finalul prezentării acestui edificiu se impun câteva precizări cu privire la cronologia lui. Contrar celor afirmate de D. M. Pippidi, punct de vedere pe care l-am expus mai sus, M. Sâmpetru afirmă că „edificiul cu coloane” ar fi fost construit în secolul al VI-lea p. Chr., așadar în faza IV A din cronologia Histriei, în același timp atribuindu-i două faze: cea a zidurilor de piatră legată cu mortar și cea a zidurilor de piatră legată cu pământ, plasată pe la sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea p. Chr.¹¹. Argumentele aduse în sprijinul acestei afirmații sunt acelea că în zona „Sectorului Domus”, precum și în spațiul extramural s-a constatat o nivelare masivă, ce a afectat edificiile aparținând secolului al IV-lea p. Chr.: „[c]um și în sectorul D unde noi înșine am făcut numeroase sondaje în edificiile D1 și D2 și în străzile alăturate precum și în zona necropolei extramurane de la vest există o nivelare masivă din epoca constantiniană făcută odată cu restrângerea ariei cetății pentru construirea noii incinte, și cum temeliele zidurilor edificiului «cu coloane» stau în același pământ de umplutură, deci pe această nivelare masivă, credem, date fiind dimensiunile apreciabile ale casei «cu coloane» că edificiul în ansamblu nu a putut rămâne până în secolul VI e. n., mai ales că în sectorul D clădirile din secolul IV au fost rase, peste ele fiind ridicate marile clădiri D1, D2, D3, D4, D5 și D6, toate acestea la un loc ne îndeamnă a socoti că și casa cu coloane din sectorul T a fost construită tot în secolul VI, în prima jumătate a veacului și că zidurile cu legătură de pământ pot fi raportate la cel puțin două etape ulterioare de viațuire de la sfârșitul secolului VI și începutul secolului VII e. n.”¹². În ceea ce ne privește, considerăm că argumentele mai sus enunțate sunt insuficiente pentru a plasa momentul construcției acestui edificiu în prima jumătate a secolului VI p. Chr. Trei sunt argumentele pe care le aducem în sprijinul acestei afirmații. În primul rând, ne gândim la faptul că, deși monedele descoperite sub pavajul *atrium*-ului reprezintă un *terminus post quem*, este puțin probabil ca momentul construcției să fi fost atât de îndepărtat, respectiv cu două secole mai târziu. Apoi, chiar M. Sâmpetru afirmă că, stratigrafic, rămășițele zidurilor edificiului nostru suprapun resturile nivelării efectuate în perioada constantiniană (faza II B). Cel de-al treilea argument este acela că cele două nivelări, cea de perioadă constantiniană și mai ales cea de la începutul secolului VI p. Chr. (faza IV A), care ne privește pe noi, nu au afectat toate edificiile din spațiul intramural al cetății, dovadă fiind lunga perioadă de

¹⁰ Condurachi 1957, 11–12.

¹¹ Sâmpetru 1994, 55.

¹² Sâmpetru 1994, 55.

funcționare a bazilicii de epocă severică din sudul pieței mari a orașului roman târziu¹³. În consecință, suntem de părere că plasarea momentului construcției casei „cu coloane” în prima jumătate a secolului IV p. Chr. (faza II B), așa cum propune D. M. Pippidi, este corectă. În schimb, considerăm că cele două momente de reconstrucție și reparație ale edificiului în discuție, surprinse de M. Sâmpetru, se confirmă, având în vedere că o fază de construcție și reparații a fost remarcată și în cazul cartierului de locuințe din sudul cetății. Precizăm că datările propuse de M. Sâmpetru se bazează pe materialului numismatic descoperit în straturile sectorului pus în legătură cu zidurile de piatră legată cu pământ, straturi care datează indiscutabil din secolul VI p. Chr. Precizăm că tezaurul de 28 de piese descoperit în săpăturile de la mijlocul secolului trecut nu aparține spațiului edificiului nostru, fapt pentru care ne manifestăm rezervele cu privire la datările fazelor de reconstrucție ale „casei constantiniene” propuse de M. Sâmpetru¹⁴. În acest moment, nu dispunem de argumente suficiente pentru a exclude sau a confirma totuși aceste ipoteze. În acest sens, trebuie amintit faptul că au fost identificate și două niveluri târzii în camera de la mijlocul laturii vestice a edificiului¹⁵, având posibilitatea de a întrevede două faze de refacere, pe care am fi tentați să le plasăm și noi tot în cea de-a doua jumătate a secolului al VI-lea p. Chr. În această perioadă asistăm la refaceri și reconstrucții pe toată suprafața cetății, amintind aici cele ale cartierului din sudul cetății (cartierul „Cetate”), ale edificiilor cartierului rezidențial sau ale bazilicii episcopale, în care menționăm că au fost descoperite elemente de arhitectură neterminate, indicându-ne în mod clar o încercare de ultimă refacere spre sfârșitul secolului al VI-lea p. Chr.¹⁶ (faza IV B).

Referitor la corpul de clădire din sud-estul „edificiului cu coloane”, putem afirma că a cunoscut două momente în existența lui. Acesta este compus din patru camere (pl. 2), dintre care trei (c/1955, d/1955 și e/1955) se articulează pe direcția est-vest, cea de-a patra (f/1955) apărându-ne ca fiind compartimentată în cadrul camerei de la est (e/1955), la sudul acesteia. Peretele estic al camerei c/1955 nu a făcut parte din planul inițial al clădirii, întrucât mai la est de el a fost descoperit sub nivelul de arsură un alt zid din piatră legată cu mortar, ce a fost defaectat la momentul construcției peretelui estic al acestei camere și ne apare ca fiind unul ulterior, de compartimentare. În plus, acesta este mai subțire decât cel vestic (0,55 m față de 0,75m), iar tehnica de construcție este cea a pietrei legată cu pământ, la fel ca cea a restului zidurilor clădirilor romane târzii din sectorul T al cetății. În consecință, în planul inițial al clădirii, camera c/1955 se întindea mai mult către est, ocupând și cea mai mare parte a camerei d/1955. Se pare că la momentul defaectării zidului de piatră legată cu mortar a fost construit și peretele estic al încăperii d/1955, ceea ce ne indică faptul că această cameră a fost concepută prin

¹³ Suceveanu, Angelescu 1994, 208; Suceveanu 2007, 99.

¹⁴ Pippidi 1954, 277; Sâmpetru 1994, 55.

¹⁵ Pippidi 1954, 277.

¹⁶ Suceveanu 2007, 30.

recompartimentarea spațiului camerelor c/1955 și e/1955, care ar fi făcut parte din planul inițial al edificiului. Nu putem preciza dacă aceste două camere au făcut sau nu parte din edificiul cu coloane, dar, așa cum am subliniat, nu excludem o complementaritate funcțională a celor două edificii. În orice caz, camerelor d/1955 și e/1955 li s-a schimbat radical destinația în ultima sa fază, ele fiind amenajate în chip de cuptoare: pereții le-au fost căptușiți cu cărămizi subțiri, iar intrările au fost astupate cu aceleași materiale de construcție¹⁷.

Luând în discuție edificiile de la sud de „casa constantiniană”, trebuie precizat că nici acestea nu mai există, în consecință nu putem să ne raportăm decât la descrierile făcute la momentul săpăturii și la planurile publicate până în prezent. Un alt aspect ce trebuie precizat este acela că nu a fost surprinsă limita estică a acestui cartier, toate zidurile estice ale camerelor edificiilor de pe această latură fiind surpate.

Edificiile acestui cartier sunt compuse din camere de dimensiuni destul de mari, care formează unități constructive ce corespund unei concepții urbanistice schimbate față de cele ale epocii anterioare. Noile clădiri suprapun structuri mai vechi pe care uneori le utilizează ca fundații. Acest fapt ni se pare destul de important, nu atât din perspectiva adaptării noilor construcții la unele resturi ale structurilor preexistente, ci din pricina faptului că aproape întreaga zonă a fost practic rasă la momentul construcției edificiilor, excepție făcând, după părerea noastră, doar „edificiul cu coloane”. Acest lucru ne îndeamnă să legăm momentul construcției de un eveniment. Totuși, momentul construcției pare să coincidă cu cel al cartierului „Cetate”¹⁸, al cartierului economic¹⁹, al edificiilor din cartierul *Domus* și al edificiilor de la est de acesta²⁰, așadar la sfârșitul secolului V p. Chr. – începutul secolului VI p. Chr. Noile construcții nu mai țin seama de orientarea vechilor edificii, în plus fiind remarcat și în cazul acestui cartier fenomenul trecerii spațiilor publice în proprietate privată, așa cum vom vedea mai jos. Din punct de vedere planimetric, noul cartier a fost construit pe modelul cartierului „Cetate” al Histriei secolului VI p. Chr. Autorilor săpăturii li se părea construit haotic, neorganic. Cu toate acestea, constructorii ar fi trebuit să țină seama de anumite criterii, ce, în condițiile date, ar fi mai degrabă de ordin practic, funcțional. În primul rând, trebuie să ne gândim la accesul spre diferitele edificii sau corpuri ale acestora.

Tehnica de construcție este *opus incertum*, pereții clădirilor fiind realizați din piatră de șist verde, nefasonată, legată cu pământ. În cazul unor camere (i/1958 și l/1958) au fost descoperite amprente de bârne încastrate în zid pentru a le susține mai bine în condițiile lipsei mortarului ce le-ar fi conferit o mai mare soliditate. Autorii cercetării nu menționează prezența chirpicului în săpătură, ci o cantitate

---

¹⁷ Condurachi 1957, 12.

¹⁸ Florescu 1954 b, 87.

¹⁹ Florescu 1954 a, 302.

²⁰ Stoian 1955, 532.

semnificativă de pietre ce acoperă resturile clădirilor, motiv pentru care și noi suntem de părere că este posibil ca zidurile să fi fost construite integral din piatră legată cu pământ. De asemenea, nu avem mențiuni ale unor niveluri stratigrafice care să fi conținut pământ galben, în eventualitatea în care suprastructura ar fi fost realizată din cărămizi nearse. Multe camere prezintă în centru câte un bloc mare de piatră cu rol de bază pentru stâlpul median de susținere a grinzilor acoperișului. Ne putem face o imagine și despre acoperișurile edificiilor noastre având în vedere țiglele și olanele descoperite în cantitate mare în interiorul locuințelor²¹.

Inventarul descoperit în camerele acestor edificii ne-a îndemnat să le interpretăm ca fiind locuințe. În primul rând, numărul redus *dolia* (între unu și trei în fiecare cameră) demonstrează faptul că aceste vase de provizii erau utilizate la nivel casnic. Aceeași destinație casnică aveau și cele doar trei *mortaria*, precum și numeroasele amfore de diverse dimensiuni și vasele din categoriile *potatoria*, *coquinaria* sau *escaria*. De menționat este faptul că a fost descoperită și ceramică lucrată cu mâna, fără îndoială de uz casnic. De asemenea, au fost descoperite opaițe în număr însemnat, fragmente de *unguentaria*, precum și două cataramă de broz databile în secolul al VI-lea p. Chr. Descoperirile monetare sunt destul de puține, cu excepția tezaurului din camera d/1955, monede databile în marea lor majoritate în secolul VI p. Chr. Ce trebuie reținut în legătură cu descoperirile monetare este că ele se opresc la Heraclius²², în faza VA din cronologia generală a Histriei. Din păcate, despre aceste piese nu deținem alte informații de natură să ne ajute în rafinarea cronologiei acestui cartier și a cetății târzii (cum ar fi locul, adâncimea sau descrierea straturilor de pământ în care au fost descoperite, precum și datarea exactă a acestor monede).

Așa cum am mai spus, din punct de vedere planimetric, aceste locuințe se aseamănă până la identitate cu cele ale cartierului „Cetate”. Încăperile clădirilor se grupează câte două sau câte trei, fiecare corp astfel constituit fiind ocupat de câte o familie, ipoteza referitoare la dreptul de proprietate asupra acestor edificii putând fi valabilă și în cazul cartierului în discuție. Legat de evoluția urbanistică a acestui cartier trebuie să specificăm faptul că a fost modificat în totalitate, fiind constatate suprapuneri de străzi peste edificii mai timpurii. Este cazul camerei k (pl. 2) ce a fost suprapusă parțial de strada A, restul edificiului fiind surprins sub nivelul camerelor h și j. De fapt, camera h este una mai târzie, ea suprapunând de fapt strada A/1954 pe care o blochează. Și strada B/1954 a fost la un moment dat blocată cu un zid orientat pe direcția est-vest, în dreptul zidului sudic al camerei a/1958. Ca și în cazul tuturor celorlalte cartiere histriene ce aparțin epocii în discuție, inițial, edificiile acestui cartier erau grupate în așa fel încât formau *insulae* bine delimitate de artere de circulație. Ulterior, la fel ca în cazul tuturor celorlalte

---

²¹ Pippidi 1961, 299.

²² Pippidi 1961, 323–233.

cartiere ale cetății remarcăm tot felul blocări ale străzilor, respectiv micșorarea suprafeței spațiului public.

Având în vedere cele expuse mai sus, considerăm că, din punct de vedere cronologic, acest cartier este compus din edificii care prezintă mai multe momente distincte în existența lor. În primul rând, ne referim la „edificiul cu coloane”, numit și „casa constantiniană”, care, după părerea noastră, este construit cel mai devreme la începutul secolului IV p. Chr. (faza II B a cronologiei generale a Histriei), excluzând ipoteza conform căreia a fost edificat cu aproximativ două secole mai târziu. Pe de altă parte, suntem de acord că a comportat reparații, dar în tehnica pietrei legate cu pământ, la sfârșitul secolului V p. Ch. – începutul secolului VI p. Chr. (faza IV A), precum și spre sfârșitul secolului VI p. Chr. (faza IV B). Celelalte edificii ale cartierului aparțin perioadei secolului VI p. Chr., respectiv cu o fază de construcție (IV A) și cel puțin una de refacere, spre sfârșitul secolului VI p. Chr., (IV B), împreună cu „casa constantiniană”.

Pe baza descoperirilor monetare²³, se poate presupune că existența acestui cartier se prelungește și în faza V A, până în epoca lui Heraclius. De asemenea, suntem de părere că în ultimul sfert al secolului VI p. Chr. apar blocările, mai sus menționate, ale străzilor, spații care erau însușite de către proprietari. Este posibil ca acesta să fie rezultatul unei aglomerări urbane neobișnuite, al unei concentrări de populație în interiorul zidurilor cetății. În ciuda fenomenului de migrare a populației din mediul rural către orașe, documentat la nivelul întregului imperiu în decursul secolului VI p. Chr.²⁴, este posibil ca fenomenul supraaglomerării spațiului *intra muros* să fie rezultatul abandonării locuirii în zona extramurală, fapt, de altfel, constatat prin avansarea necropolei târzii către zidul de vest al cetății. Nu putem pune abandonul locuirii extramurale decât pe seama intensificării atacurilor barbare în ceea ce-a doua jumătate a secolului al VI-lea p. Chr.

2. Notă privind cartierul „Cetate” al Histriei romane târzii

Cartierul numit convențional „Cetate” este situat în zona de sud a cetății, mai exact la est față de edificiul Terme I și la nord-est față de cartierul economic. În urma cercetărilor întreprinse în deceniul al șaselea al secolului trecut de către o echipă condusă de Grigore Florescu, s-a ajuns la concluzia că era destinat locuirii²⁵, dar și altor activități deoarece se pare că materialul descoperit justifică atribuirea unei duble destinații unora dintre unitățile constitutive ale edificiilor lui²⁶.

Acest cartier ridică probleme importante legate de cronologia sa. Stratigrafic, el se încadrează în penultimul nivel de locuire corespunzător, din punct de vedere

²³ Pippidi 1954, 277.

²⁴ Suceveanu, Barnea 1991, 194.

²⁵ Florescu 1954, 85.

²⁶ Florescu 1954, 86–87.

cronologic, secolului al VI-lea p. Chr. și începutului de secol VII p. Chr. După această perioadă nu au mai fost descoperite în zonă decât trei bordeie medievale, unul datând din sec. XI p. Chr., celelalte mai târzii, din secolele XIII–XIV p. Chr.²⁷. În cadrul acestui nivel au fost identificate două faze de construcție ale edificiilor acestui cartier. Pe baza materialului numismatic, prima fază a fost încadrată cronologic în perioada cuprinsă între domniile lui Anastasius (491–518 p. Chr.) și Iustin II (565–576 p. Chr.). Cea de-a doua fază s-ar încadra între domniile lui Iustin II și Phocas (602–610 p. Chr.)²⁸. În acest punct al discuției se impun câteva precizări cu privire la ultimul nivel de locuire documentat în zona cartierului „Cetate”. Așa cum Grigore Florescu lasă să se înțeleagă, cele două faze au fost interpretate ca fiind două perioade distincte care privesc spațiul ocupat de acest cartier și nu cartierul însuși. Astfel, cea de-a doua fază și, se pare, și ultima, ar fi aparținut unei perioade în care viața organizată în cetate, chiar dacă era încă prezentă, se stingea, locuințele descoperite în acest strat fiind sporadice²⁹, modeste și cu inventar sărăcăcios. Cu toate acestea nu le atribuie perioadei ce a urmat stingerii vieții cetățenești, caracterizată de bordeie, ci face legătura cu ultima reparație a incintei, făcând referire la canalul din curtea g și la consolidarea turnului G, totodată precizând că locuitorii bordeielor nu ar fi putut face asemenea reparații³⁰.

Având în vedere cele expuse mai sus, se pune problema raportului dintre zidurile edificiilor aparținând primei faze și celei din faza a doua. Rapoartele de săpătură din anii 1954 și 1955 lasă să se înțeleagă faptul că cele două faze sunt distincte, bine individualizate în sine, și că raporturile dintre ele nu sunt decât de anterioritate-posterioritate. Situația este destul de dificilă, mai ales în condițiile în care, în plus, nici situația stratigrafică a sectorului nu este foarte limpede, deoarece, cu mici excepții (ne referim aici la camerele 11 și 14, fig. 3), nu au fost surprinse nivelurile încăperilor. O altă problemă cu care ne confruntăm este aceea că în cazul unor camere nu au fost surprinse intrările, în consecință fiind foarte dificil, dacă nu imposibil, de stabilit o legătură cu cele cu care se învecinează. Pe de altă parte, suntem de părere că prezența monedelor de la Iustin II la Phocas nu au altă menire decât aceea de a individualiza stratul asociat cu ultima fază de construcție și de reparație. În consecință, considerăm că nu pot reprezenta un argument peremptoriu pentru „ruperea” oricăror legături dintre construcțiile ultimei faze de cele anterioare lor.

La o analiză mai atentă a planurilor generale ale sectorului am remarcat faptul că ultimele ziduri construite se potrivesc perfect cartierului, din punct de vedere planimetric, ele ținând seama și de arterele de circulație și de clădirile fazei anterioare (fig. 4). În plus, Grigore Florescu afirmă că zidurile ultimului nivel suprapun pe cele ale nivelului anterior, iar în unele cazuri merg mai jos, până la nivelul celor anterioare: „[t]emelia zidurilor din stratul II merge în adâncime până la nivelul

²⁷ Florescu 1954, 87.

²⁸ Florescu 1954, 81, 82, 87.

²⁹ Florescu 1954, 79–80.

³⁰ Florescu 1954, 87.

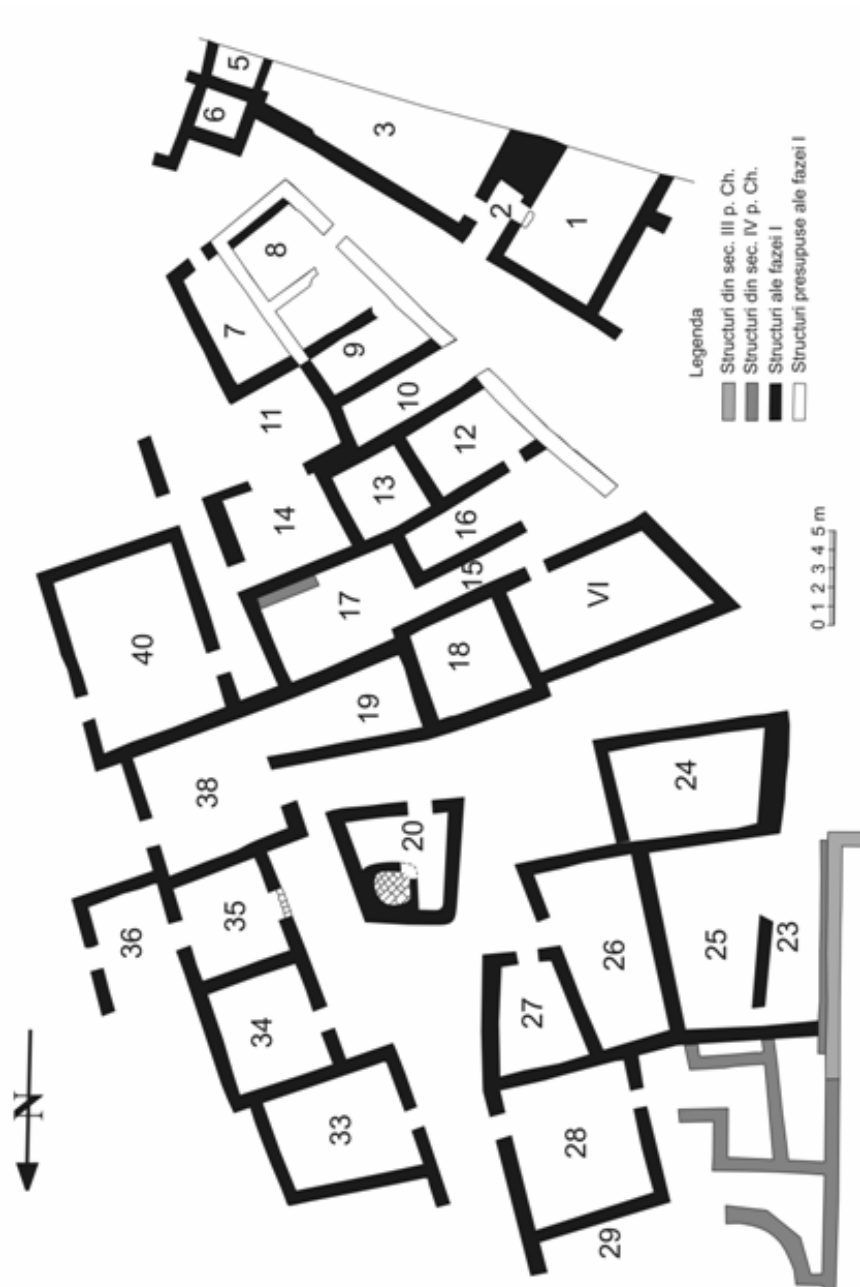

Fig. 3. Cartierul „cetate”, faza I (după G. Florescu).

Fig. 4. Cartierul „cetate”, faza II (după G. Florescu).

stratului III, temelia celor din stratul I, de cele mai multe ori e așezată, în parte, pe resturile zidurilor din stratul II, iar când acestea nu sunt întâlnite, ajunge și ea până la nivelul stratului II³¹ (precizăm că stratul I corespunde ultimului nivel descoperit în zona cartierului de locuințe din partea de sud a cetății, stratul II corespunde structurilor construite la sfârșitul secolului V p. Chr. și începutul secolului VI p. Chr., iar stratul III corespunde structurilor anterioare celor de epocă anastasiană).

Având în vedere cele expuse mai sus, propunem, cu rezervele de rigoare impuse de inconsistența informațiilor de care dispunem, o altă interpretare a fazelor cartierului de locuințe din sudul cetății. Astfel, structurile descoperite în ultimele două straturi corespunzătoare ultimei perioade de viață citadină la Histria nu pot fi gândite decât în strânsă legătură unele cu celelalte. Drept urmare, suntem de părere că avem de a face cu o continuitate a existenței edificiilor acestui cartier până la stingerea formelor de viață organizată. Având în vedere mărturiile lui Grigore Florescu, precum și observațiile personale cu privire la articularea zidurilor ce aparțin ultimei perioade de construcție privitoare la acest cartier, încercăm o altă interpretare a structurilor prezente în sudul cetății. Astfel, *considerăm că avem de a face nu cu două perioade distincte ale spațiului din zona de sud a cetății romane târzii, ci cu două faze de construcție ale cartierului de locuințe din această zonă, sau, mai exact spus, cu o fază de construcție și una de reparație, chiar dacă în această ultimă fază apar și structuri noi*. Dacă locuințele aparținând ultimei faze ar fi fost răzlețe pe spațiul cartierului, nu ar mai fi fost nevoie să fie aliniate la arterele de circulație ale cartierului, sau la zidurile fazei anterioare. În plus, noile ziduri suprapun perfect zidurile mai vechi, ajungând până la nivelul acestora acolo unde nu le-au întâlnit. La o privire mai atentă asupra modului în care se articulează zidurile ultimei faze, putem afirma că avem de a face cu trei categorii de construcții: camere de locuit care au fost adosate structurilor preexistente, cum sunt 30, 31, 32 (după numerotarea lui Grigore Florescu, fig. 4), ziduri care ne apar ca fiind reparații ale celor anterioare, ca în cazul celor aliniate la strada de pe direcția sud-est din prelungirea străzii sectorului economic ce delimitează camerele 8, 9, 12 și 16 și ziduri de compartimentare ale camerelor construite în prima fază, ca în cazul camerelor 3–4. Nu ne putem pronunța asupra naturii zidurilor ce delimitează camerele 7 și 8, care pot reprezenta o compartimentare a unei camere din prima fază, dar și o reparație a unor ziduri mai vechi ce ar fi aparținut aceleiași prime faze, întrucât nu cunoaștem dacă acestea se așază sau nu pe structuri anterioare. Din punct de vedere planimetric, ambele variante ar putea fi valabile.

În acest punct al discuției, se impun câteva considerații de ordin stratigrafic și cronologic referitoare la dificultățile de interpretare pe care le prezintă acest cartier. În acest sens, fazele de construcție ale edificiilor ar trebui încadrate în periodizarea generală a cetății, cu specificațiile de rigoare privitoare la particularitățile pe care le prezintă cartierul nostru. În stratigrafia generală a Histriei³², fazele de construcție

³¹ Florescu 1954, 81.

³² Suceveanu 1982, 75–92.

ale edificiilor cartierului de locuințe din sudul cetății ar putea corespunde fazelor IV A și IV B, ceea ce înseamnă că ele aparțin perioadelor cuprinse în linii mari între anii 491–559 și 559–602. Trebuie să specificăm faptul că este vorba de momentele de construcție și nu de cele de existență ale edificiilor în discuție. Astfel, așa cum am precizat mai sus, remarcăm diferite refaceri ale edificiilor acestui cartier, precum și apariția unor structuri noi, inclusiv construcția unor ziduri de compartimentare a unor camere, activități pe care le legăm de lucrările de reconstrucție din cea de-a doua jumătate a secolului al VI-lea p. Chr., documentate la nivelul întregii cetăți. Monedele descoperite în stratul corespunzător aparțin perioadei cuprinse între domniile împăraților Iustin II (565–576) și Phocas (602–610)³³, acestea oferindu-ne posibilitatea de a rafina cronologia acestui cartier. Astfel, se pare că faza a doua de construcție ar aparține ultimului sfert al secolului al VI-lea p. Chr., în timp ce existența sa se prelungește și în primul deceniu al secolului al VII-lea, în faza V A din cronologia generală a cetății. Precizăm că această încadrare cronologică a fost făcută numai pe baza materialului numismatic, lipsind cu desăvârșire considerațiile de ordin stratigrafic. Reamintim că nu au fost surprinse nivelurile construcțiilor din ultimul strat și nici cele ale majorității camerelor din prima fază, întrucât acest cartier este construit pe o pantă cu direcția est-vest, motiv pentru care viiturile au antrenat pământul care ar fi constituit aceste niveluri³⁴.

Acest cartier este organizat în grupe compacte de clădiri, *insulae*, delimitate de străzi. În partea de nord se găsesc două grupe separate de o stradă pe direcția nord-sud. Această stradă se oprește într-o piață la capătul ei sudic, iar la cel nordic se intersectează cu strada Termelor. Interesant este că în mijlocul acestei piețe a fost descoperit un cuptor, se pare, de brutărie³⁵ (fig. 3). Având în vedere tendințele de aglomerare a spațiului urban în secolul al VI-lea p. Chr., nu este surprinzător faptul că el se află în mijlocul unei piețe într-o încăpere construită special în acest scop, protejată de ziduri și de acoperiș, destinat fiind unei folosințe îndelungate. Menționăm că amplasarea lui în piață reprezintă unul din numeroasele cazuri de invadare a unui spațiu public de către particulari și de trecere a unor zone ale acestuia în proprietatea privată, acțiuni care pot fi remarcate la nivelul întregii cetăți, cel puțin în ultima perioadă de locuire a ei.

Faptul că acest cuptor a fost ridicat în spațiul pieței ne determină să ne îndoim că a fost construit împreună cu celelalte clădiri ale cartierului. Chiar dacă zidurile camerei în care a fost amplasat cuptorul aparțin primei faze de construcție a acestuia, considerăm că se impune o nuanțare din punct de vedere cronologic, referitoare la momentul construcției lui. În ciuda lipsei informațiilor de ordin stratigrafic, propunem plasarea momentului construcției lui după ridicarea edificiilor ce mărginesc piața, cândva în faza IV A, dar nu mai târziu de limita ei superioară, respectiv cel de-al șaselea deceniu al secolului VI p. Chr.

---

³³ Florescu 1954, 87.

³⁴ Florescu 1954, 80.

³⁵ Florescu 1954, 84.

Grupa clădirilor de la vest de această stradă este delimitată la sud de o altă stradă care face legătura între piață și strada principală a cartierului economic (fig. 3). Este vorba de strada de pe direcția de nord-est a bifurcației străzii principale ce delimitează la nord cartierul economic. La vest limita lui o constituie un coridor, sau un gang, care îl desparte de edificiul Terme I. Referitor la această grupă menționăm faptul că zidurile camerei 22 aparțin celei de-a doua faze de construcție a acestui cartier (fig. 4). Un aspect foarte important referitor la evoluția urbanistică a Histriei este acela că încăperea 22 este construită tot în spațiul pieței cuptorului, încadrându-se în tendințele generale ale acestei perioade în care cetățenii își iau în proprietate spații publice, fapt constatat la nivelul întregii suprafețe a cetății. Putem afirma că, odată cu construcția acestei camere, piața a încetat să mai funcționeze.

Privitor la zidul de nord al camerei 29 din această *insula*, el suprapune zidurile bazilicii absidate a cartierului oficial de secol IV p. Chr. Acest fapt confirmă mărturia lui Scarlat Lambrino, conform căreia edificiul cu *tabernae* ar fi fost suprapus de locuințe ce aparțineau secolelor VI-VII p. Chr.³⁶, cartierele destinate locuirii civile întinzându-se spre nord, către piața mare. Acest zid a fost reparat spre sfârșitul secolului VI p. Chr., partea superioară fiind ridicată peste rămășițele zidului din prima fază, a cărui fundație ajunge până la zidurile bazilicii absidate³⁷. În camerele 28 și 29 au fost descoperite multe fragmente de oase prelucrate, ceea ce indică aici existența unui atelier și a unui magazin pentru obiecte din os³⁸.

Cealaltă grupă, grupa de la est, este mărginită tot de o stradă pe latura sa estică³⁹ ce face legătura cu strada bazilicii paleocreștine lipită de zidul sudic al incintei târzii, iar la capătul său nordic se intersectează cu strada Termelor (fig. 4). În cadrul acesteia, camerele 30, 31 și 32 aparțin tot fazei a doua de construcție plasată în IV B. Trebuie subliniat faptul că cele trei camere sunt aliniate celor anterioare, respectiv 33 și 34. Aceleași faze îi aparține și zidul de sud al camerei 39, motiv pentru care considerăm că această cameră a fost construită spre sfârșitul secolului VI p. Chr. Tot în această perioadă a fost construită și camera 37, ca urmare a blocării spațiului dintre camera 20, cea a cuptorului, și camera 35. În camerele 34 și 35 a fost descoperită o cantitate mare de oase cu urme de satâr pe ele, indicându-ne probabil prezența unei măcelării. În camera 36 prezența unei importante cantități de ceramică ne poate indica un magazin de produse ceramice⁴⁰.

În zona de nord a acestei gupe, mărginită de strada Termelor, se găsesc patru încăperi, 41, 42, 43 și 44 – după numerotarea lui Grigore Florescu (cu mențiunea că niciuna dintre ele nu este figurată pe planul publicat de acesta, de altfel singurul publicat până în momentul de față, aspect pe care ne străduim să-l rezolvăm cât de curând) – ce formează două locuințe compuse din câte două camere. Interesant este

³⁶ Lambrino 1927/1934, 383–391.

³⁷ Florescu 1955, 526.

³⁸ Florescu 1954, 85–86.

³⁹ Florescu 1954, 84.

⁴⁰ Florescu 1954, 87.

faptul că aceste două locuințe nu sunt orientate pe direcția est-vest, cum sunt celelalte ale acestei grupe, ci pe direcția nord-sud. Camera 41, cea de pe colțul format de strada Termelor și cea care mărginește la vest această grupă, cea a cuptorului, nu are ieșire în niciuna dintre cele două străzi, accesul făcându-se din camera de la sud. Lipsa intrărilor, precum și inventarul descoperit în interiorul ei și în cel al camerei de la sud, ne îndeamnă să presupunem existența unui atelier, în ciuda faptului că nu putem preciza cu exactitate care era specializarea lui⁴¹.

Cealaltă locuință, formată din camerele 43 și 44, situată la intersecția străzii Termelor și cea care mărginește la est grupa în discuție, prezintă dificultăți în ceea ce privește planimetria ei, întrucât nu au putut fi identificate cu precizie intrările dinspre stradă și nici accesul dintr-o cameră în cealaltă. Ceea ce putem afirma cu certitudine este că încăperea 43 a fost reparată în perioada în care au fost constatate lucrări similare la nivelul întregului cartier, respectiv spre sfârșitul secolului VI p. Chr., zidurile ei fiind clădite pe resturile mai timpurii, ale încăperii 44, ce ține de prima fază⁴².

Spre sud, găsim alte două grupe de clădiri mărginite de strada cu orientarea sud-est a bifurcației străzii principale de la nordul cartierului economic și de prelungirea ei spre est, prin nordul basilicii paleocreștine ce este lipită de zidul de incintă. Cele două grupe de clădiri sunt despărțite de o stradă ce pleacă de la strada ce trece prin nordul basilicii și, urmându-și traseul spre nord, se oprește în apropiere de piața mai sus amintită⁴³. Edificiile descoperite la sud, cele ce se sprijină pe zidul de incintă, fac parte mai degrabă din cartierul economic, ele situându-se la sud de strada cu orientarea sud-est a bifurcației străzii principale de la nordul cartierului economic. Cu toate acestea ele au fost incluse din punct de vedere funcțional în categoria edificiilor cartierului de locuințe. Precizăm că, în ultimul sfert al secolului VI p. Chr., a fost construit un zid de compartimentare rezultând camerele 3 și 4. Grupa de la nord de prelungirea străzii cartierului economic are zidul dinspre stradă refăcut în cea de-a doua fază a cartierului ca o reparație a celui de la începutul secolului, întrucât, în linii mari, el urmează traseul celui mai vechi, aliniindu-se la stradă.

Din punct de vedere morfologic, edificiile acestui cartier sunt, în general, compuse din corpuri de formă dreptunghiulară, în care accesul se face prin ambele capete, din străzile limitrofe. Interesant este faptul că nu comunică între ele, deși zidurile despărțitoare sunt comune, acest amănunt fiind important în ceea ce privește destinația fiecărui corp în parte, precum și a ansamblului. Fiecare dintre aceste corpuri este împărțit în două sau, mai rar, trei camere care, de data aceasta, comunică între ele. Drept urmare, putem privi fiecare corp de clădire ca fiind o unitate constitutivă compartimentată a ansamblului. În ceea ce privește zidurile care despart corpurile, întâlnim două situații, respectiv două modele de construcție a compartimentelor. În cazul unora, acestea sunt unitare constructiv, de la un capăt la celălalt, zidurile de compartimentare ale camerelor fiind adosate lor. În celălalt caz, zidurile de compartimentare ale camerelor sunt unitare, fiind adosate cele ce

⁴¹ Florescu 1955, 527.

⁴² Florescu 1955, 528.

⁴³ Florescu 1954, 85–86.

despart corpurile ca unități constitutive ale clădirilor⁴⁴. Acest model de organizare al fiecărui edificiu ne duce cu gândul la ideea că acestea erau unitare numai din punctul de vedere al dreptului de proprietate. Din punct de vedere funcțional, fiecare corp de clădire era destinat locuirii unei familii⁴⁵. Drept urmare, ne putem imagina un singur proprietar pentru cel puțin un edificiu și mai multe familii de chiriași ce ocupau fiecare câte un corp cu două sau trei camere. De altfel, ne este greu să ne imaginăm mai mulți proprietari care să construiască împreună un edificiu de acest gen. Edificiile de acest tip nu pot apărea decât pe fondul aglomerării urbane, fenomen ce s-a constatat la nivelul întregului imperiu în cursul secolului VI p. Chr.⁴⁶.

În funcție de inventarul fiecărui corp de clădire, putem afirma că unele dintre acestea nu erau destinate numai locuirii. Astfel, reamintim faptul că în camerele 28 și 29 cantitatea mare de oase prelucrate ne poate sugera prezența aici a unui atelier de confecționare a obiectelor din os, dar și a unui magazin destinat comercializării lor. În camerele 34 și 35 a fost descoperit un număr mare de oase cu urme de satâr, ceea ce ne poate indica prezența unei măcelării. În camera 36, cantitatea mare de ceramică, variată, ne duce cu gândul la un spațiu de comercializare a produselor ceramice⁴⁷. Toate acestea pledează pentru ideea unei duble destinații a unora dintre unitățile constructive ale cartierului. Astfel, pe lângă faptul că îndeplineau rolul de locuințe, ele mai aveau și funcții economice, adăpostind diverse ateliere și puncte de desfacere a produselor, ducându-ne cu gândul la mici întreprinderi de producție, dar și comerciale pe care le dezvoltau locatarii acestor edificii.

Cu toate acestea, prezența unor chiupuri în diferitele încăperi ale cartierului nu poate constitui un argument solid pentru atribuirea de funcții comerciale unor corpuri de clădiri. Numărul mic al chiupurilor ne indică faptul că acestea ar fi putut fi de uz casnic. În plus, acest cartier se învecinează cu un altul a cărui destinație era în mod evident aceea de cartier economic, lucru care, în situația dată, nu este de neglijat. Ceramica descoperită în cartierul „Cetate” este de aceeași factură cu cea din cartierul economic, ceea ce dovedește că cele două au funcționat simultan, cel puțin pe perioada secolului VI p. Chr. Un argument hotărâtor în acest sens îl constituie descoperirile monetare din cele două cartiere, emisiunile monetare aparținând perioadei de la Anastasius la Iustin II⁴⁸.

Dintre toate edificiile acestui cartier, două ne atrag atenția în mod deosebit. Primul este cel situat la bifurcația străzii principale de la nordul cartierului economic. El nu este construit după modelul celorlalte edificii ale cartierului „Cetate”, ci, după dispunerea camerelor, este unitar și din punctul de vedere al proprietății și din cel al funcționalității. Acest edificiu este o locuință de mari dimensiuni, care ar putea fi interpretată ca fiind o *domus*, atipică totuși, ca și edificiul D4 din cartierul „Domus”⁴⁹,

⁴⁴ Florescu 1954, 85–86.

⁴⁵ Florescu 1954, 84–85.

⁴⁶ Suceveanu, Barnea 1991, 194.

⁴⁷ Florescu 1954, 86–87.

⁴⁸ Florescu 1954, 86–87; Florescu 1954 a, 307.

⁴⁹ Bounegru, Lungu 2003–2005, 168.

întrucât niciuna dintre ele nu prezintă *atrium*. Locuința în discuție este compusă din camerele VI, 12, 15, 16, 17 și probabil 13 și 18 (fig. 3). Intrarea se face dinspre prelungirea străzii sectorului economic într-o cameră prin mijlocul căreia este constrit un zid de compartimentare, delimitând camerele 15 și 16. Camera 15 seamănă mai degrabă cu un coridor ce face legătura cu camera 17, situată la estul edificiului. Din camera 16 se intră în camera 12, iar din coridorul reprezentat de camera 15 se intră în camera VI, situată exact la bifurcația străzii sectorului economic. Deși intrările nu sunt figurate pe planul general al săpăturii, este posibil ca din camera VI să se fi făcut accesul în camera 18, iar din camera 12 în camera 13. De altfel pe planurile celor două camere nu este figurată nici o cale de acces.

Celălalt edificiu atipic pentru cartierul nostru este reprezentat de camera 40, precum și de alte două situate mai la sud, până în strada bazilicii paleocreștine din sudul cetății. Aceste trei camere, împreună cu altele situate spre est, ar putea constitui și ele un edificiu de tip *domus*. Situația acestuia este destul de neclară, întrucât nu dispunem decât de o descriere sumară⁵⁰, iar pe planul general al săpăturilor întocmit de Grigore Florescu nu este figurată decât camera 40. Această cameră are o situație specială, distingându-se printre celelalte prin inventarul pe care îl prezintă. Aici au fost descoperite două cataramă de bronz și un tezaur ce conținea două inele, doi cercei și două cruciulițe, toate obiectele fiind făcute din aur cu pietre prețioase. Pe lângă modul de articulare a camerelor, acesta ar putea fi indiciul că edificiul în discuție ar fi putut să aparțină unui proprietar bogat. Acest edificiu a fost construit împreună cu toate celelalte de la sfârșitul secolului al V-lea și începutul secolului al VI-lea p. Chr.⁵¹, așadar în faza IV A conform cronologiei generale a Histriei.

Ca urmare a celor expuse mai sus, propunem o altă interpretare a acestui complex de edificii, indiscutabil destinat locuirii. În primul rând, considerăm că nu avem de a face cu două faze ale spațiului ocupat de aceste edificii, ci cu două faze ale aceluiași cartier, construcțiile fazei a doua aliniindu-se perfect celor anterioare și încadrându-se armonios în planul general al cartierului. În plus, dacă în cea de-a doua fază a cartierului nu ar mai fi funcționat edificiile din prima fază, nu vedem rostul reparațiilor constatate la aproape toate unitățile constructive ale cartierului nostru și nici zidurile de compartimentare ale unor camere din prima fază. În consecință, având în vedere și materialul numismatic descoperit în momentul săpăturilor, considerăm că toate edificiile acestui cartier au funcționat până în primul deceniu al secolului al VII-lea p. Chr., așadar inclusiv în timpul domniei lui Phocas. De asemenea, considerăm că ultima fază de existență a acestui cartier, care se prelungește în faza VA din cronologia generală a Histriei, reprezintă o fază de tranziție între „town-life” și „life in town”⁵², moment în care, cu toate că edificiile destinate locuirii încă mai funcționau, viața în cetate se stinge treptat, o dovadă fiind și ultima încercare, până la urmă abandonată, de refacere a bazilicii episcopale⁵³.

⁵⁰ Florescu 1954, 85.

⁵¹ Florescu 1954, 85.

⁵² Wachter 1975, 411 *apud* Suceveanu 2007, 105.

⁵³ Suceveanu 2007, 38, 105.

CONTRIBUTIONS TO THE TOPOGRAPHY OF HISTRIA IN THE LATE ROMAN PERIOD (I)

ABSTRACT

Under this title we intend to publish a series of articles concerning the districts of Histria in the last period of development of the city and its definitive decline. We will concentrate on the districts located inside the city walls, except the residential complex conventionally called "Domus". This study intends to be a first attempt to structure the information from the digging reports and in the same time to analyze the interpretations formulated at that time by the authors of the research.

1. Considerations on the Late Roman district of the T sector (Greek Sacred Area)

This district overlaps the area of Greek temples and this is the reason why it was removed during the research of this area. It comprises a large edifice and several buildings for housing. The exact dimensions of the edifice, conventionally called "the house with columns", cannot be identified due to deterioration of the south and east sides. Besides the issues of dating, that is why this building created a series of scholarly debates.

This building is a "domus" type house with atrium and peristyle, which had several phases. Although it is impossible to retrace this building, for its first phase M. Sâmpetru has proposed a plan by applying the symmetry rules (fig. 1). We believe that there are not enough arguments to sustain this hypothesis proposed for the first phase.

Another retrace of this building is proposed by Petre Alexandrescu and Iuliana Barnea (fig. 2). This plan is based on the original plans made by the author of the archaeological excavations, D. M. Pippidi. This corresponds to the later phases of our structures, when some rooms seem to change their destination, becoming storages now.

Concerning the chronology of this building, opinions are divided between those who support the hypothesis of its construction in the 4th C AD and those who believe that this happened in the 6th C AD. D. M. Pippidi sustained that the building in question was constructed in the 4th C AD, base on the chronology of the coins discovered under the pavement of the atrium. M. Sâmpetru believes that "the house with columns" was built at the beginning of 6th C AD, in the phase IV A of the general chronology of Histria. We consider that there are not enough proofs to state the moment of its building in the 6th C AD. There are three arguments to support this assertion. First, although the coins discovered under the floor of the *atrium* represent a *terminus post quem*, the moment of construction is unlikely to have been so distant: two centuries later. Then, even M. Sâmpetru argued that the walls of the building sit on the leveling performed at the beginning of the 4th C AD (II B phase). The third argument is that the two leveling actions, the one from the 4th C AD and especially the other one from the early 6th C AD (IV A phase), did not affect all the buildings in the city, the proof being the civil basilica from the south of the big square. We believe, therefore, that placing the construction moment of the "house with columns" in the first half of the 4th C AD (II B phase) is correct, as D. M. Pippidi proposed. The other buildings in this district were undoubtedly built in the 6th C AD and had at least two phases: the construction phase (IV A) and at least one restoration phase in the 6th C AD. At the same time "the house with columns" has undergone through two restoration phases: in the IV A phase and in IV B phase.

2. Note concerning the district "Cetate" of Histria in the Late Roman period

The district conventionally called "Cetate" is placed in the south area of the Late Roman city. This district raised important issues about its chronology and interpretation of the structures discovered there. G. Florescu, the author of the excavation, identified two phases of construction but proposed two distinct periods concerning the space of the district, not the district itself. He sustains that the second phase belongs to a period when the houses were sporadic on the surface of the district.

We think that we do not deal with two phases of this space, but with two phases of the same district. The buildings of the second phase are perfectly aligned to the earlier constructions and to the

streets. They harmoniously fit to the general plan of the district. Besides this if the buildings of the first phase did not function in the second phase, it would be no reason for the restorations of all the buildings of the district and of the division of some rooms belonging to the first phase. Therefore, we think that most of the buildings were built at the beginning of the 6th C AD (IV A phase) and functioned until the beginning of the 7th C AD. We also believe that the last phase of existence of this district, which extended in the phase VA, represents a transitional phase between “town-life” and “life in town”. Although the houses still functioned, the life in the city gradually extinguished, the one of the proofs being the last unaccomplished attempt to restore the Episcopal basilica.

Key words: Histria, Late Roman period, district “Cetate”, “the house with columns”, chronology, topography.

BIBLIOGRAFIE

Alexandrescu 2005	Alexandrescu, P. <i>Histria VII, La zone sacrée d'époque grecque</i> , București.
Bounegru, Lungu 2003-2005	Bounegru, O., Lungu, V., <i>Histria. Cercetări recente în cartierul Domus</i> , SCIVA 54-56.
Condurachi 1957	Condurachi, Em. și colaboratorii, <i>Cetatea Histria, Sectorul clădirilor romane din zona templului grec</i> , Materiale 4.
Florescu 1954 a	Florescu, G., în <i>Histria I.</i> , București.
Florescu 1954 b	Florescu, G., <i>Sectorul Cetate</i> , SCIV, 1-2.
Florescu 1955	Florescu, G., <i>Sectorul locuințelor romane târzii din partea de sud a cetății</i> , SCIV, 3-4.
Lambrino 1927/1934	Lambrino, S., <i>Fouilles d'Histria</i> , Dacia, 3-4, 1927/1934.
Pippidi 1954	Pippidi, D. M. <i>et al.</i> , în <i>Histria I</i> , București.
Pippidi 1961	Pippidi, D. M. <i>et alii</i> , Materiale 8.
Sâmpetru 1994	Sâmpetru, M., <i>Orașe și cetăți romane târzii la Dunărea de Jos</i> , București.
Stoian 1955	Stoian, I., <i>Edificiul descoperit lângă marea locuință din zona de est a cetății</i> , SCIV 3-4.
Suceveanu 1982	Suceveanu, Al., <i>Les thermes et l'urbanisme d'Histria, Histria, VI, Les thermes romains</i> , București.
Suceveanu 2007	Suceveanu, Al., <i>Histria XIII, La basilique épiscopale</i> , Bucharest.
Suceveanu, Angelescu 1994	Suceveanu, Al., Angelescu, M. V., <i>Nouvelles données concernant Histria à l'époque romaine</i> , KTEMA 19.
Suceveanu, Barnea 1991	Suceveanu, Al., Barnea, Al., <i>La Dobroudja romaine</i> , București
Wacher 1975	Wacher, J., <i>The Towns in Roman Britain</i> , London.

LIST OF THE ILLUSTRATIONS

- Fig. 1. “Constantinian house”.
 Fig. 2. The late roman district from the area of the Sacred Zone.
 Fig. 3. The district “Cetate”, phase I.
 Fig. 4. The district “Cetate”, phase II.

ABREVIERI

AARMSI	Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București.
Acta Musei Tutovens	Acta Musei Tutovens, Bârlad.
AIIA Iași	Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Iași.
Am.J.Dis.Child.	American Journal of Diseases of Children, Chicago
Am.J.Phys. Anthropol.	American Journal of Physical Anthropology, New York
AMP	Acta Musei Porolissensis, Zalău.
Apulum	Acta Musei Apulensis, Alba Iulia.
ActaArchCarpathica	Acta Archaeologica Carpathica, Cracovia
ArchRozhledy	Archaeologické Rozhledy, Praga
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași.
ArcheologijaSofia	Archeologija. Organ na Archeologičeskija Institut i Muzej, Sofia.
BAI	Bibliotheca Archaeologica Iassiensis, Iași
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique, Paris.
BMMN	Buletinul Muzeului Militar Național, București.
BMA	Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, Piatra Neamț
BMJT	Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Alexandria
BCMI	Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
BerRGK	Berichte der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Arhaologischen Instituts, Frankfurt am Main, Berlin.
BiblThrac	Bibliotheca Thracologica, București.
BMA	Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, Piatra-Neamț.
BPS	Baltic-Pontic Studies, Poznań.
BSGR	Buletinul Societății Geografice Române, București.
Bukowiner Heimatblätter	Bukowiner Heimatblätter, Rădăuți.
CAB	Cercetări arheologice, în București, București.
CAMNI	Cercetări arheologice, Muzeul Național de Istorie a României
CC	Codrul Cosminului, serie nouă, Suceava.
CCA	Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București.
CCJD	Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CercIst	Cercetări Istorice, Iași.
CNA	Cronica Numismatică și Arheologică, București.
Crai Nou	Crai Nou, Suceava.
Dacia N.S.	Dacia, Nouvelle Série, Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București.
DOP	Dumbarton Oaks Papers, Dumbarton Oaks.
EAIVR	Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României
EphNap	Ephemeris Napocensis, Cluj
GodišnikSofia	Godišnik Sofijskija Univ. „Sv. Kliment Ohridski”. Istoriceskij Fakultet, Sofija.
GodišnikŞumen	Godišnik na Muzejte ot Severna Bălgaria, Şumen.
IzvestijaVarna	Izvestija na Narodnija Muzej Varna, Varna.
JArS	Journal of Archaeological Sciences, London – New York.
JBLM	Jahrbuch des Bukowiner Landes Museums, Czernowitz.
KTEMA	Civilisations de l'Orient, de la Grèce et de Rome antiques, Strasbourg

Mitteilungen / Mittheilungen	Mitteilungen der K. K. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale, Wien.
Natura	Natura, București.
PAS	Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, Berlin.
PBF	Prähistorische Bronzefunde, München.
Peuce	Peuce, Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea.
PMMB	Publicațiile Muzeului Municipiului București
PMMB	Publicațiile Muzeului Municipiului București
Pontica	Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
PrzArch	Przegląd Archeologiczny, Wrocław.
RevIst	Revista Istorică, București
RESEE	Revue des Études Sud-Est Européennes, București.
Revista Politică	Revista Politică, Suceava.
RRH	Revue Roumaine d'Histoire, București.
SAA	Studia Antiqua et Archaeologica, Iași.
SCIVA	Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, București.
SCM	Studii și cercetări maramureșene, Baia Mare.
Studii și materiale / Suceava	Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei, Suceava.
StComSf.Gheorghe	Studii și Comunicări, Sf. Gheorghe.
TD	Thraco-Dacica, București.